

SAD KELİME GELENEĞİ VE SEFİNE-İ TEBRİZ İSİMLİ MECMUADA YER ALAN SAD KELİME ÖRNEĞİ

Ali ERTUĞRUL*

Özet

Bu makalede, içinde 209 kadar risaleyi barındıran ve henüz bunların önemli bir kısmı tashihli-tahkikli olarak neşredilmemiş olan *Sefine-i Tebriz* isimli mecmuadaki Hz. Ali'ye nispet edilen Sad Kelime metni ele alınacaktır. Bu metin diğer Sad Kelimelerle karşılaştırılacak ve böylece metinler arasındaki farklılıklar tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda Sad Kelime literatürünün gelişmesi ve Hz. Ali'ye nispet edilen özlü sözlerin kaynakları üzerinde de durulacaktır. Son olarak tashih-tahkik ettiğimiz Sad Kelime metninin Türkçe tercümesi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Ali, Sad kelime, Hikmetli sözler, Tavsiye literatürü.

Tradition of Sad Kalimah and Pattern of Sad Kalimah in the Collection of Named Safinah-e Tabriz

Abstract

In this article, it will be discussed the text of Sad Kalimah which has been connected with Hz. Ali in the collection of named Safinah-e Tabriz including treaties up to 209 and yet having been unpublished an important part of them as edition-critical. This text shall be compared with the texts of other Sad Kalimah, and thus it shall be determined the differences between the texts. In this context, it will also be focused on the development of the literature of Sad Kalimah and the resources of words attributed to Hz. Ali. Finally, the text of Sad Kalimah, which has been translated by us, shall be presented.

Key words: Hz. Ali, Sad Kalimah, Wise words, Advice literature.

1996 yılında şahsî bir kütüphaneden Meclis-i Şurâ-yı İslamî Kütüphanesi'ne intikal eden ve 2003 yılında da Tahran Üniversitesi yayınları arasında faksimile (tıpkıbasım) olarak neşredilen *Sefîne-i Tebriz* isimli mecmua¹, fıkıh, hadis, tasavvuf, kelâm, ahlâk, tarih, edebiyat ve dil gibi çeşitli alanlarda Arapça ve Farsça olarak yazılmış müstakil 209 risâleyi içine almaktadır. Ekseriyeti 721-723/1321-1323 yılları arasında Ebu'l-Mecd Muhammed b. Mesud Tebrizî tarafından Tebriz'de "kitap" adı altında kayda geçirilen bu mecmuadaki eserlerden bir kaç da Hz. Ali ile ilgilidir. Bunlar, 152-155. sıralarda yer alan Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye vasiyetleri², Hz. Ali'nin oğulları Hz. Hasan ve Hüseyin'e vasiyetleri³ ve Hz. Ali'nin verdiği hükümlerden bazılarının zikri⁴ ile ilgili risâlelerden başka, 14, 15 ve 16. sıralardaki haftanın ve Ramazan ayının günlerinde okunması gereken dualar⁵ ile Hz. Ali'den nakledilen yüz özlü sözün yer aldığı risâlelerdir.

Bunlardan 16. sırada "*Kitabu Kelimâti Emîri'l-Mü'minîn Ali (r.a.)*"⁶ ismiyle yer alan risâle, Hz. Ali'nin bir kısım özlü sözlerini içerir. Döneminin Mu'tezilî âlimlerinin önde gelenlerinden büyük edîb el-Câhiz (ö.

* Yrd. Doç. Dr. Düzce Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi.

¹ *Sefîne-i Tebriz* isimli bu hacimli mecmuanın mufassal bir tanıtımı için bkz. Abdülhüseyin Hâirî, "Sefîne-i Tebriz: Kitâbhâne-i Beyne'd-Deffeteyn", *Nâme-i Bahâristân -Mecelle-i Mütâlâ'ât ve Tahkikât-i Nüshahâ-yi Hattî-*, Yıl 2, Sayı 2, Defter 4, Tahran, 1380/2001, s. 41-64. Bu makalenin Türkçe tercümesi için ise bkz. Abdülhüseyin Hâirî, "Sefîne-i Tebriz: İki Kapak Arasındaki Kütüphâne", trc. Ali Ertuğrul, *Tasavvuf: İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl 8, Sayı 19, Ankara 2007, s. 351-400.

² Konuyla ilgili bir çalışma için bkz. Türkan Kabanka, *Efendimizin Dilinden Hz. Ali'ye Öğütler*, İstanbul 2009.

³ Konuyla ilgili bir çalışma için bkz. Dr. Nadir, *Son Görüşme: "Hz. Ali (as)'nin Vasiyetnâmesi"*, trc. Davud Duman, İstanbul 1999.

⁴ Konuyla ilgili bir çalışma için bkz. Muhammed Ravvas Kal'aci, *Hz. Ali İlmihali*, trc. Yusuf Özbek, İstanbul 2005. Ayrıca bkz. Ahmet Yaman, "Bir Müctehid-Fakih Olarak Hz. Ali", *Hayatı, Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu Tebliğ ve Müzâkereleri*, haz. M. Selim Arık, Bursa 2005; Hüseyin Esen, "Hz. Ali'nin İslam Ceza Hukuku Alanında Dikkat Çeken Bazı Görüş ve Uygulamaları", *Hazreti Ali -Sempozyumu Bildirileri-*, İzmir 2009, s. 481-509.

⁵ Konuyla ilgili bir çalışma için bkz. Ali Ertuğrul, "Sefîne-i Tebriz İsimli Mecmuada Hz. Ali'ye Nispet Edilen Dualar ve Sad Kelime", *Hazreti Ali -Sempozyumu Bildirileri-*, İzmir 2009, s. 227-258 (Bu makale de, 24-25 Ekim 2007 tarihinde İzmir'de yapılan "Hazreti Ali Sempozyumu"nda tebliğ olarak sunulan metnin bir kısmını oluşturmaktadır. Söz konusu metin tarafımızdan bir daha gözden geçirilmiş ve bazı ilavelerle zenginleştirilmiştir.).

⁶ *Kitabu Kelimâti Emîri'l-Mü'minîn Ali (r.a.)*, istinsah: Ebu'l-Mecd Muhammed b. Mesud Tebrizî, *Sefîne-i Tebriz*, Tahran 2003, s. 99-100.

255/869) tarafından çeşitli eserler içinden bulunup bir araya getirilen ve başlangıçta “Mie Kelime” olarak, sonraları da “Sad Kelime” ya da “Sad Goftâr” ismi altında meşhur olan bu kelimeler/sözler, derleyeninin ifade- siyle “her biri bin kelimeye denk düşen”⁷ Arapça yüz özlü sözden mü- rekkeptir.

Mie/Sad kelime literatürüne bir göz atacak olursak, *Sefîne-i Tebriz* yazarıyla aynı rivayet silsilesinden etkilendiğini/beslendiğini düşündü- ğümüz “*Menâkıbü'l-İmâm Emîri'l-Mü'minîn*” müellifi el-Muvaffak b. Ah- med el-Harizmî (ö. 568/1172)'nin, diğer Mie/Sad Kelime yazarları ve râvi- lerinden farklı olarak bu sözlerin el-Câhiz'dan kendisine ulaşınca- ya ka- darki rivayet zincirine de yer vermekte olduğunu görürüz. el-Harizmî bu sözlerin derlenmesiyle ilgili şu bilgiyi aktarmaktadır:

“Bize (el-Harizmî) el-Fakih Ebu Sa'îd el-Fazl b. Muhammed el-Esterâbâdî haber verdi. Bize (el-Esterâbâdî) Ebu Gâlib el-Hasan b. Ali b. Kâsım haber verdi. Bize (el-Hasan b. Ali) Ebu Ali el-Hasan b. Ahmed el-Cührümî Asker-i Mük- rem'de haber verdi. Bize (el-Cührümî) Ebu Ahmed el-Hasan b. Abdullah b. Sa'îd haber verdi. Bize (el-Hasan b. Abdullah) Ebu Bekr Muhammed b. el-Hasan b. Düreyd haber verdi. O (Muhammed b. el-Hasan) şöyle dedi:

Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ebi Tâhir –Ebu Osman el-Câhiz'in arkadaşı- şöyle dedi: Câhiz bize zaman zaman şöyle diyordu: Emîrü'l-Mü'minîn (ona selam olsun)'in Arap kelâmının güzel sözlerinden olup her biri bin kelimeye denk düşe- cek Mie Kelime'si vardır. Ben (Ebu'l-Fazl) uzun süre ondan bu sözleri cem et- mesini ve bana yazdırmasını istedim. Bana söz veriyor, fakat [her defasında] onları vermemek için unutmuş görünüyordu. Nihayet âhir ömründe, tasnif ettiği eserlerin müsveddelerinden bir kısmını çıkardı ve onların içinden bu keli- meleri bir araya getirdi. Benim için kendi el yazısıyla onları tahrir etti (senedi ile birlikte yazdı). O mie kelime/yüz söz şunlardı:...”⁸

⁷ el-Muvaffak b. Ahmed b. Muhammed el-Bekrî el-Mekkî el-Hanefî el-Harizmî, *el-Menâkıb*, tahkik: Faziletü'ş-Şeyh Mâlik el-Mahmûdî, Kum 1411, s. 375.

⁸ el-Harizmî, *el-Menâkıb*, s. 374-375.

Bize, el-Harizmî ile *Sefîne-i Tebriz* yazarı arasında aynı kaynaktan etkilen- me/beslenme olduğunu düşündüren yukarıdaki ibare, *Sefîne-i Tebriz*'de şu şekilde geç- mektedir: “Arap kelâmının güzel sözlerinden olup her biri bin kelimeye denk düşecek Mie Kelime, Ali b. Ebi Tâlib (Allah yüzünü ağartım)'ten rivayet edilmiştir. Eğer yeryüzünde yaşayanlar onları anlamaktan acizdirler dersem, gerçekten hakikati söylemiş olurum. O kelimeler şunlardır:...”

Reşidüddin Vatvat'ın Mie/Sad Kelime şerhi olan *Matlûbu Külli Tâlib min Kelâmi Ali b. Ebi Tâlib* isimli eserini neşreden Mahmûd Âbidî'nin kaleme aldığı mukaddimeden,

el-Harizmî ile muasır olan ve bugün elimizde bulunan Mie/Sad Kelime nüshalarının ve istinsahlarının el-Cahiz'dan sonraki en önemli ikinci nakledeni durumundaki Mie Kelime mütercimi ve şârihi Reşîdüddin Vatvat (ö. 573/1177) ise, eserinin mukaddimesinde Farsça olarak yukarıda zikredilenlerle aşağı yukarı mutabık düşen şu ifadeleri yazmaktadır:

“Hamd, keremli lütufları ve çeşit çeşit nimetleri için Allah’a, salât temiz nesepere ve ışık saçan ahlâka sâhip olan Nebî’ye, tertemiz âline ve müttakî olan, hakkı himaye eden ve halka yol gösteren ashabına olsun.

Muhammed b. Muhammed b. Abdülcelil el-Ömerî er-Reşîd el-Kâtib (Allah onu din ve dünyasıyla ilgili amellerini ıslah etmede ve âhireti ve evveliyeye ilgili emellerini yerine getirmede muvaffak kılsın) şöyle diyor: Hayırluların imamı, doğruların numûnesi, fetâların seyyidi, yiğitlerin önderi olan Emîrül-Mü’minîn Ali b. Ebi Tâlib (Allah yüzünü ağartsın), müceherli kolyeleri nefesleriyle kışkandıracak, parlak yıldızları lafızlarıyla hayrete düşürecek derecede bir fesahate sâhipti. Üstün bir kabiliyete ve büyük bir belâgata sâhip olma hususunda bu ümmetin nâdir bir ferdi ve bu milletin emsali görülmemiş bir üyesi olan Amr b. Bahr el-Câhiz (Allah’ın rahmeti üzerine olsun), Emîrül-Mü’minîn Ali b. Ebi Tâlib (Allah yüzünü ağartsın)’in hepsi hayret verici bir beyazlık ve etkileyici bir inci gibi olan sözlerinin mecmu’undan sad kelimeyi/yüz sözü seçmiştir. Buradaki her bir kelime/söz bin kelimeye/söze denk düşer. Bunları kendi hattıyla yazdı ve halka yadigâr bıraktı. Ben bende de ...Sultanşah Ebu’l-Kâsım Mahmûd b. Hârezmşah İlarşan b. Hârezmşah Atsız b. Hârezmşah Muhammed –Allah taraftarlarını izzetli, iktidarını da kudretli kılsın- için bu Sad Kelime’yi Arapça ve Farsça iki dilde şerh etmeyi ve her kelimeyi bu şekilde şerh ettikten sonra da kendi münşeatından bu kelimeyle münasip düşen iki beyti getirmeyi lüzumlu gördüm. Böylece onun faydası daha umumî ve menfaati daha tam olacaktır. Her iki sınıf insan da, yani hem nazım erbabı, hem de nesir ashabı bunu mütalâyaya rağbet gösterecektir. Bu hizmetin kabûle mazhar olması ümit olunur. Onun kabûlü, ben bendeye de sonsuz bir izzet ve her iki cihânda şeref hâsıl kılar...”⁹

Ayasofya Kütüphanesi No: 2052’de yer alan h. 686 tarihli mecmuanın *Kenzü’l-Hikme* olarak kaydedilmiş olan dokuzuncu risâlesinde de Ebu’l-Fazl Ahmed b. Ebi Tâhir ile el-Câhiz arasında geçen bu mülakata yer verildiğini anlıyoruz. Bkz. Reşîdüddin Vatvat, *Matlûbu Külli Tâlib min Kelâmi Ali b. Ebi Tâlib*, tashih ve ta’likât: Mahmûd Âbidî, Tahran 1374, s. 11-12, 48.

⁹ Reşîdüddin Vatvat, *Matlûbu Külli Tâlib*, s. 63.

Böylece hicrî altıncı/miladî on ikinci yüzyıldan kalan birbirine muasır her iki metinden anladığımız kadarıyla el-Câhiz, elinin altındaki çeşitli eserlerde dağınık bir halde geçmekte olan Hz. Ali'ye âit sözleri, ömrünün sonlarına doğru bir araya getirip yazmış ve bu müsveddeyi arkadaşı Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ebi Tâhir (ö. 280/893)'e teslim etmiştir. el-Harizmî'ye âit metinde bu sözlerin kendisine el-Câhiz'dan sonra kimler vâsıtasıyla ulaştığı belirtiliyorsa da, Reşîdüddin Vatvat da dâhil olmak üzere diğer Mie/Sad Kelime nüshalarında bu husus kapalı kalmaktadır. Ancak kaleme aldıkları eserlerde Hz. Ali'ye âit bu sözlere yer veren müellifler sayesinde yine de bu sözlerin zaman içindeki seyir, nakil, istinsah ve yayılışlarını tespit etmek mümkün olabilmektedir.

Bilindiği üzere Hz. Ali'ye âit veciz sözlerin kaynakları, sözünü ettiğimiz *Mie/Sad Kelime*'nin yanında *Divanü Ali*¹⁰, *Nehcü'l-Belâga* ve *Düstürü Me'alimi'l-Hikem* gibi eserlerdir. Bunlardan Şerif er-Radî Muhammed b. Hüseyin (ö. 406/1015) tarafından derlenen *Nehcü'l-Belâga*¹¹ adlı eserin üçüncü bölümü ile bu esere İbn Ebi'l-Hadid (ö. 656/1258) tarafından yazılan *el-Hikemü'l-Mensûre*¹² isimli şerh, Hz. Ali'ye âit bahis konusu sözlerle birlikte pek çok vecizeyi içerir. Kadı Ebu Abdullah Muhammed b. Selâme el-Kudâî (ö. 454/1062)'nin *Düstürü Me'alimi'l-Hikem ve Me'sûru Mekârimi's-Şiyem*¹³ isimli eseri de Hz. Ali'nin tebliğleri, öğütleri, edebî sözleri, bazı sorulara verdiği cevaplar, duaları, şiir ve temsillerini hâvidir.

Ebu'l-Feth Abdolvâhid b. Muhammed Âmidî et-Temimî (ö. 550/1155) ise el-Câhiz'in Hz. Ali'ye âit sadece yüz hikmetli sözü bir araya getirdiğini, böyle yapmakla ancak denizden bir katre devşirdiğini söyle-

¹⁰ Bkz. *Divânü'l-İmam Ali = Envâru'l-Ukûl min Eş'âri Vasiyyi'r-Resûl*, thk. Kamil Selman el-Cuburî, Beyrut 1999; Ayrıca bkz. *Hazret-i Ali Divanı*, trc. ve şrh. Müstakimzâde Süleyman Sadeddin Efendi, sad. Şakir Diclehan, İstanbul 1981; *Hz. Ali Divanı*, trc. Vedat Atilla, İstanbul 1990.

¹¹ Bkz. *Nehcü'l-Belâga*, der. Şerif er-Radî, Beyrut 1990; Ayrıca bkz. *Nehcü'l-Belâga: ba-tercume-i Farişî kurân-ı Pencom ve Şeşom*, şrh. ve thk. Abdülaziz Cüveynî, Tahran 1998; *Nehcü'l-Belâga: Hz. Ali'nin Hutbeleri, Vasiyetleri, Emirleri, Mektupları, Hikmet ve Vecizeleri*, trc. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1972.

¹² Bkz. İzzüddin b. Ebî'l-Hadîd Meydanî, *Şerhu Nehci'l-Belâga*, thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim, c. I-XX, Kahire 1959.

¹³ Bkz. Kudâî, *Düstürü Me'alimi'l-Hikem ve Me'sûru Mekârimi's-Şiyem*, Beyrut 1997; Ayrıca bkz. Kudâî, *Kânûn: Düstürü Me'alimi'l-Hikem ve Me'sûru Mekârimi's-Şiyem*, Farsçaya trc. Firuz Harirci, Tahran 1983.

yerek *Gurerü'l-Hikem ve Dürerü'l-Kelim min Kelâmi Ali b. Ebi Tâlib*¹⁴ isimli eserinde Hz. Ali'ye ait 11 binden fazla söze yer vermiştir. Ebu Ali Tabersî (ö. 548/1153) tarafından derlendiği söylenen *Nesrü'l-Le'âlî*¹⁵ isimli kitap da Hz. Ali'ye âit 300 civarında veciz sözü içerir.¹⁶

İlk üç halife için de birer Mie Kelime tertip etmiş olan yukarıda kendisine değindiğimiz Reşîdüddin Vatvat'ın *Matlûbu Külli Tâlib*'i¹⁷ ise, gerek üslûp ve şekil, gerekse mana itibariyle Mie/Sad Kelime yazma geleneğinde yeni bir çığır açmış ve bilhassa edebiyatçılar üzerinde derin tesirler bırakmıştır. Onun el-Câhiz'da da gördüğümüz edebî kaygılar yanında, bu sözlerin tavsiye ve hikmet boyutuna da dikkat çekmesi önemli bir vurgu olmuştur.¹⁸ Kemâlüddin Meysem b. Ali b. Meysem Bahrânî (ö. 679/1280) ise, Arapça kaleme aldığı *Şerhu Sad Kelime*'yi: "Akıl, İlim vb. Hususlarla İlgili Bahisler", "Beğenilen ve Beğenilmeyen Ahlakî Durumlarla İlgili Bahisler" ve "Edeb, Mevize ve Hikmetlerle İlgili Bahisler" şeklinde üçe ayırarak söz konusu kelimeleri yeni bir tasnife tabi tut-

¹⁴ Bkz. Abdülvâhid Âmidî, *Gureru'l-Hikem ve Düreru'l-Kelim: Mecmû'atu min Kelimât ve Hikemî el-İmam Ali (as)*, tsh. Ali Tabâ'ate-Hüseyn el-A'lemî, Beyrut 1987. Ayrıca bkz. Âmidî, *Gureru'l-Hikem*, Farsçaya trc. Muhammed Ali Ensarî, Tahran 1385.

¹⁵ Bkz. Tabersî, *Pahş-ı Güherhâ ya Lesrü'l-Le'âlî: Sîsad ve Yâzdeh Cümle ez Suhanân-ı Kısâr-ı Nuhustîn İmam Hazret-i Ali (as)*, Farsçaya trc. Metin Kummî, Abadan 1957.

¹⁶ Mezkûr eserler ve konuyla ilgili diğer hususlar hakkında daha geniş bilgi için bkz. Âdem Ceyhan, *Türk Edebiyatında Hazret-i Ali Vecizeleri*, Ankara 2006, s. 39-43, 55-94; Reşîdüddin Vatvat, *Matlûbu Külli Tâlib*, musahhihin mukaddimesi, s. 11-33.

¹⁷ Reşîdüddin Vatvat, *Sad Kelime*'yi *Matlûbu Külli Tâlib min Kelâmi Ali b. Ebi Tâlib* adıyla şerh ettikten sonra, "büyüklerin fermanı ve talebi, kendisinin gördüğü maslahat" üzerine *Faslü'l-Hitab min Kelami Emîri'l-Mü'minîn Ömer b. Hattab* ismiyle Hz. Ömer'e ait yüz sözü de yukarıda izah edilen tarzda şerh etmiştir. Ancak *Matlûbu Külli Tâlib*'te yaptığı gibi burada bir Arapça şerhe yer vermemiştir. Bundan sonra da Hz. Ebu Bekir'e ait yüz sözü *Tuhfetü's-Siddik min Kelami Emîri'l-Mü'minîn Ebi Bekr Siddik* adıyla derlemiş ve Farsça olarak muhtasar bir şekilde şerh etmiştir. Son olarak da Hz. Osman'a ait yüz sözü *İnsü'l-Lehfân min Kelami Emîri'l-Mü'minîn Osman b. Affân* nâmıyla derlemiş ve diğerleriyle aynı şekilde şerh etmiştir. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: 407, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya 2854, Veliüddin 2639, Bağdatlı Vehbi 657, Esad Efendi 1373'de *Sad Kelime-i Çaharyâr-i Nebî* ve benzeri isimler altında yer alan mecmualar, Reşîdüddin'in telif ettiği mezkûr dört eseri de içermektedirler. Ayrıca bunların Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. R. 1914'te Mustafa b. Mehmed tarafından yapılmış Türkçe tercümeleleri de mevcuttur. Bkz. Âdem Ceyhan, s. 90-91, 209-219; Reşîdüddin Vatvat, *Matlûbu Külli Tâlib*, musahhihin mukaddimesi, s. 17-18, 50.

¹⁸ Âdem Ceyhan, s. 91, Reşîdüddin Vatvat, *Matlûbu Külli Tâlib*, musahhihin mukaddimesi, s. 18-20. Reşîdüddin'den etkilenen müelliflerin eserlerinden verilen misaller için ayrıca bkz. *Matlûbu Külli Tâlib*, musahhihin mukaddimesi, s. 39-47.

muştur.¹⁹ Âdil b. Ali de 889/1484 tarihinde kaleme aldığı *Sad Kelime-i Alevî* isimli eserinde, el-Câhız'ın derlediği sözleri Reşîdüddin Vatvat'ın *Matlûbu Külli Tâlib*'i tarzında manzûm Farsça çevirisiyle birlikte vermiştir.²⁰ Emir-i Adana Hâce Abdülvehhâb unvanlı İbrahim b. Piri Paşa (ö. 997/1580) tarafından kaleme alınan *el-Kelimâtü li-Ali b. Ebî Tâlib* adlı eserde ise, her bir söz Arapça olarak şerh edilmiştir.²¹

¹⁹ Kemâlüddin Meysem b. Ali b. Meysem Bahrânî, *Şerh ber Sad Kelime-i Emîrû'l-Mü'minîn Ali b. Ebî Tâlib*, tashih, ta'lik: Mir Celalüddin el-Hüseynî el-Urmevî, tercüme: Abdülalî Sâhibî, Meşhed 1370/1991.

²⁰ Âdil b. Ali, *Sad Kelime-i Alevî*, Meşhed 1382/2003 (İntişârât-ı Âsitân-ı Kuds-ı Razavî). Reşîdüddin'in *Matlûbu Külli Tâlib*'ini neşreden Mahmûd Âbidî, diğer şârihlerin pek çoğunun ihtilaf ettikleri doksanıncı kelimenin tercümesinde Reşîdüddin ile Âdil b. Ali'nin ittifak ettiklerinden hareketle, Âdil b. Ali'nin *Matlûbu Külli Tâlib*'ten istifade ettiğine hükmetmektedir (Bkz. Reşîdüddin Vatvat, *Matlûbu Külli Tâlib*, musahhihin mukaddimesi, s. 30). Ancak Âsitân-ı Kuds-ı Razavî Kütüphanesi'ndeki Molla Abdülbâki Tebrizî ve Şah Mahmûd Nişaburî isimli hattatlar tarafından Sülüs ve Nesta'lik hattıyla münâvebeli olarak kaleme çekilmiş ve tezhiblenmiş bulunan bu nüshanın tıpkibasımında "لسان العاقل وراء قلبه" ile "لا شرف مع سوء الأدب" sözleri yer almamakta ve bu sebeple de söz sayısı 98'de kalmaktadır. Âdil b. Ali'nin yapmış olduğu bu Farsça manzûm tercüme ile Sad Kelime metni, Ali Kulî Şirazî (ö. 977/1569) isimli bir başka hattat tarafından da Muhakkak ve Nesh hattıyla kaleme çekilmiş ve Gülîstan Kütüphanesi'nde mahfuz bulunan bu nüsha da tıpkibasım olarak neşredilmiştir. Bkz. *Sad Kelime-i Manzûm (Farisî) ez Suhanân-ı Güzîde-i Hazreti Ali Aleyhis-selâm*, Hattat: Ali Kulî Şirazî, Mukaddime: Cemalüddin Şiraziyan, Tahran 1368/1989 (Bünyâd-ı Dâiretü'l-Ma'ârif-i İslâmî neşriyatı). Bu ikinci neşirde ise "لا داء أغيه من الجهل" ve "نعمة لسان العاقل وراء لسانه" sözleri farklı sayfalarda olmak üzere ikişer kez yazıldıklarından, söz sayısı zâhiren 102 olarak gözükmektedir. Yine Sad Kelime metni ile Âdil b. Ali'nin Farsça manzûm tercümesi, Muhammed el-Kâtib adlı bir hattat tarafından da 976/1568 yılında Sülüs ve Nesta'lik hattıyla kaleme çekilmiştir. Birmingham Üniversitesi (The Cadbury Research Library, The Mingana Collection, Islamic Arabic, No: 1651)nde bulunan bu nüshayı internet üzerinden de görmek mümkündür (http://vmr.bham.ac.uk/Collections/Mingana/Islamic_Arabic_1651/Front_Cover/viewer). Henüz neşredilmemiş olan bu elyazması nüshada "لسان العاقل وراء قلبه" ile "لسان الأحمق وراء لسانه" sözleri yer almadığından, söz sayısı 98'de kalmıştır. Zaman içerisinde farklı kişilerce istinsah edilmiş olan Âdil b. Ali'nin manzûm tercümesinin muhtelif neşirleri için bkz. *Sad Kelime-i Manzûm...*, Cemalüddin Şiraziyan'ın mukaddimesi, s. 9-15.

²¹ Abdülvehhâb İbrahim b. Piri Paşa, *el-Kelimâtü li-Ali b. Ebî Tâlib*, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi No: 27517/2, v. 21b-49a. 17 satır ve 206x150 – 137x73 ölçülerinde olan bu yazma nüshanın ferağ kaydında, Risâle'nin yazımının 1022 (1613) yılı Receb ayında son bulduğu; telif ve tahrir eden kimsenin ise Emir-i Adana Hâce Abdülvehhâb unvanıyla tanınan İbrahim b. Piri Paşa olduğu kayıtlıdır. Bu durumda kastedilen kişinin, Adana ve civarında hüküm sürmüş olan Ramazanoğullarının son beylerinden İbrahim b. Piri Paşa olması gerekir. İbrahim Bey'in 997/1580'de vefat ettiği bilindiğine göre, elimizde-

Kastamonulu Mustafa b. Mehmed (tercüme tarihi: 977-8/1569-70), Edâyî (m. 16-17. asırlar), Hocazâde Aziz (muh. terc. tar.: 1021/1612), İsmail b. İbrahim (muh. terc. tar.: 1161/1748), Manastırlı Rif'at Bey (muh. terc. tar.: 1325/1907'den önce) gibi isim ve mahlaslarını bildiren kişilerden başka, adları belirlenemeyen ve kütüphanelerde "Sad Kelime-i Hazret-i Ali, Sad Kelime-i Emirü'l-Mü'minîn Ali, Sad Kelime-i Ali b. Ebî Tâlib, Sad Kelimât-ı Ali, Min Kelimât-ı Ali, Şerh-i Sad Kelime-i İmam Ali, Tercüme-i Sad Kelime-i Ali, Mie Kelime fi'l-Hikme, Emsâl-i Ali, Sad Kelimât-ı Çehâr Yâr-ı Güzîn, Terceme-i Sad Kelimât-ı Çehâr Yâr-ı Güzîn, Nesrû'l-Leâlî, Nesrû'l-Le'âlî min Kelâmi Emîri'l-Mü'minîn Ali, Hike-miyât, Nazmü'l-Cevâhir ve Envârü'l-Edeb..." gibi muhtelif isimler altında Arapça, Farsça, Türkçe olarak yer alan pek çok vecize derlemelerine rastlamak da mümkündür.²²

Yine Hz. Ali vecizelerine, sadece edebiyat sahasında değil, mimarî, hat, tezyînat gibi diğer güzel sanat dallarında da tesadüf edilir. Hz. Peygamber'in hadisi olarak rivayet edildiği gibi, "Sad Kelime-i Ali" türün-

ki nüsha ismi meçhul bir müstensih tarafından İbrahim Bey'in ölümünden 33 sene sonra yazılan metnin kopyası olmalıdır.

²² Âdem Ceyhan, s. 39, 91. Hz. Ali vecizeleriyle ilgili detaylı ve kapsamlı bir değerlendirme ve Sad Kelime literatürünün dakik bir dökümü için bu makalenin yazımında kendisinden bir hayli istifade ettiğimiz değerli araştırmacı yazar Sayın Âdem Ceyhan'ın *Türk Edebiyatında Hazret-i Ali Vecizeleri* isimli eserine bakılması icap ettiğini burada bir defa daha vurgulamak gerektiği kanaatindeyiz. Sayın Ceyhan'ın konuyla ilgili şu çalışmaları da dikkate şâyandır: "Eski Türk Edebiyatında Sad Kelime-i Ali Derleme Tercüme ve Şerhlerine Dair", *Celal Bayar Ün. Fen Edebiyat Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1, Manisa 1997, s. 232-255; "Muallim Naci'nin Emsâl-i Ali Tercümesi", *Selçuk Ün. Türkiyat Arş. Enst. Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sayı 9, Konya 2001, s. 277-325; "Usûlî'nin Hadis ve Vecize Tercümeleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, cilt XXX, İstanbul 2001-2003, s. 147-188; "Harîmî'nin Hz. Ali'den Kırk Vecize Tercümesi", *Celal Bayar Ün. Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt I, sayı 2, Manisa 2003, s. 45-58; "Vahdetî'nin Sad-Kelime-i Hazret-i Murtazâ Tercümesi", *Gazi Üniversitesi Ahilik Araştırmaları Dergisi*, cilt I, sayı 1 (Yaz 2004), s. 21-68; "Eski Bir Vecizeler Kitabı: Edâyî'nin Sad-Kelime-i Ali Tercümesi", *Celal Bayar Ün. Sosyal Bilimler Dergisi*, yıl 2005 (Manisa), cilt III, sayı 1, s. 15-46; "Dört Seçkin Dostun Portresi: Cevrî İbrahim Çelebî'nin Hilye-i Çihâr-Yâr-i Güzîn'i", *Celal Bayar Ün. Sosyal Bilimler Dergisi*, yıl 2006 (Manisa), cilt IV, sayı 1, s. 1-28; Hocazâde Abdülaziz Efendi'nin *Gül-i Sad-berg'i*, Manisa 2006; Reşîdüddin Vatvat, *Hazret-i Ali'nin Yüz Sözü: Gül-i Sad-berg*, trc. Hocazâde Abdülaziz Efendi, haz. Âdem Ceyhan, İstanbul 2008 (ikinci baskı 2011); *Düstûr-ı Ahlâkî (Hazret-i Ali'nin Şiir ve Vecizelerinden Seçmeler)*, trc. Ahmet Raşid, haz. Âdem Ceyhan, İstanbul 2010; *Emsâl-i Ali (Hazret-i Ali'nin Hikmetli Sözleri)*, trc. Muallim Nâcî, haz. Âdem Ceyhan, İstanbul 2011.

den tercüme ve şerhlerde Hz. Ali'ye nispet edilen: "İnsanlar uykudadır, öldükleri zaman uyanırlar" sözünün, bazı mezar taşları üzerine yazılması gibi, cami, medrese, türbe, mezar taşı gibi çeşitli eserlerin giriş kapısı, duvar ve cepheleri üzerine Hz. Ali'ye âit sözlerin yazıldığı da bir vakıadır.²³

8 Muharrem 723/17 Ocak 1323 Pazar günü öğle vakti *Sefîne-i Tebriz*'in kâatibi Ebu'l-Mecd Muhammed b. Mesud Tebrizî tarafından tahrir edilen elimizdeki metin ise, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi daha ziyade el-Harizmî'de görülen tarza uygun düşmektedir. Yine el-Harizmî'de Mie/Sad Kelime'nin derlenmesiyle ilgili nakledilen rivayet, burada da özetlenmiş bir şekilde yer almaktadır. Takriben aynı ifadelere Reşîdüddin Vatvat'ta da rastlamak mümkünse de, *Matlûbu Külli Tâlib*'in müstakil bir eser olarak tertip edildiğini ve mukaddimesinin de Farsça yazılmış olduğunu belirtmek gerekir.

Elimizdeki nüshada mevcut bulunan sözlerin toplamı tam olarak 100'ü bulmamaktadır. Ancak bu durum, farklı dönemlere ait elimizdeki diğer Mie/Sad Kelime nüshalarında da görülebilen bir husustur. Bazı müelliflerin mana bakımından birbiri ile yakın olan "لِسَانُ الْعَاقِلِ فِي قَلْبِهِ" ve "لِسَانُ الْعَاقِلِ وَرَاءَ قَلْبِهِ" ["Akıllının dili kalbindedir" ve "Akıllının dili kalbinin ardındadır"] ile "قَلْبُ الْأَحْمَقِ فِي فِيهِ" ve "قَلْبُ الْأَحْمَقِ وَرَاءَ لِسَانِهِ" ["Ahmağın kalbi ağzındadır" ve "Ahmağın kalbi dilinin ardındadır"] sözlerinden birini tercih etmeleri neticesi, Mie/Sad Kelimelerdeki söz sayısı 98'de kalabilmektedir. *Sefîne-i Tebriz*'de de böyle bir tercih söz konusudur, ancak yine de söz sayısı 96'da kalmaktadır.²⁴

Buna karşın el-Harizmî, Reşîdüddin Vatvat, Meysem b. Ali Bahrânî, Cemâlî (musahhah)²⁵, Edâiyî²⁶, Âdil b. Ali, Abdülvehhâb İbrahim²⁷,

²³ Âdem Ceyhan, s. 93-94.

²⁴ İleride numaralandırılmış metindeki 68 ile 69. ve 89 ile 90. sözler birbirine "ve" bağlacı ile bağlanmış olsalar da, diğer metinlerde bunlar ayrı ayrı müstakil olarak verilmektedir. Bu sebeple biz de bunları ayırmayı uygun bulduk.

²⁵ Sad Kelime-i Hazret-i Ali, tashih: Cemâlî, İstanbul 1286/1869 (Mühendisioğlu Matbaası). Ahmet Cemal Niyazoğlu, *Hiz. Ali (r.a.)'nin Kulaklara Küpe Olacak Yüz Sözü (Sad Kelime)* ismini verdiği eserinde, Hz. Ali'nin yüz sözünün Türkçe'ye manzum yeni bir çevirisini yapmıştır (İzmir 1998). Eserinin sonuna, Molla Camî (ö. 898/1492)'ye nispet edilen künyesini verdiğimiz manzum Farsça tercüme ve ilk Türkçe çevirilerden olan manzum Türkçe tercümesini de tıpkı basım olarak koymuştur (Karşılaştırma yaparken biz de bu metni

Muhammed el-Kâtib, Ali Kuli Şirazî ve A. H. Harley²⁸ gibi müellif, hattat ve nâşirlerin farklı dönemlerde kaleme alındıkları veya şerh ya da tercüme ettikleri Mie/Sad Kelime örnekleri ile yapmış olduğumuz karşılaştırmada, *Sefîne*'de yer alan metne en fazla benzerlik arz eden Bahrânî nüshası hâriç, aslında diğer nüshalarda var olup da *Sefîne*'de geçmeyen söz sayısının 8 olduğu ortaya çıkmıştır. *Sefîne*'de yer almayan bu 8 söz şunlardır: “مَا هَلْكَ اغْرُؤُ عَرَفَ قَدْرَهُ” [Kendi kıymetini, kudretinin sınırlarını bilen kişi helâk olmaz], “الْحِكْمَةُ ضَالَّةُ الْمُؤْمِنِ” [Hikmet, mü'minin yitik malıdır], “رَبِّ الْبَغِيِّ سَائِقٌ لِي” [Nice tamahkârlık, yalanla/hüsrarla neticelenir], “طَمَعٌ كَاذِبٌ فِي كُلِّ جِزْعَةٍ شُرْفَةٌ وَ مَعَ كُلِّ الْحَيِّينِ” [Azgınlık ve zülüm [insanı] helâke sürükler], “الْحَيِّينِ فِي كُلِّ يَدُومًا بِيْرُ بُوْغَاظٍ دُوْغُوْمَلْنَمَسِي وَ هَر لُوْكَمَادَا بِيْرُ يُوْطْكَوْنْمَا زORLUĞU VARDIR], “مَنْ كَثُرَ فِكْرُهُ فِي الْعَوَاقِبِ لَمْ يَشْجَعْ” [Sonuçları üzerine çokça düşünen kişi, cesaretli olamaz], “لِسَانُ الْعَاقِلِ وَرَاءَ قَلْبِهِ” [Akıllının dili kalbinin ardındadır], “قَلْبُ الْأَحْمَقِ وَرَاءَ لِسَانِهِ” [Ahmağın kalbi dilinin ardındadır].

Ancak bu 8 sözü *Sefîne*'deki metne ilave ettiğimizde, sayı 104'e ulaşmaktadır. Ortaya çıkan bu fazlalık ise, *Sefîne*'de –ve de biri hâriç Bahrânî nüshasında²⁹– bulunup da diğer nüshalarda bulunmayan şu 4 söz-

kullandık). Ancak Âdem Ceyhan, bu eserin bir yanlışlık eseri Molla Câmî'ye nispet edildiğini, aslında metnin Reşîdüddin'in *Matlûbu Külli Tâlib*'inden başka bir şey olmadığını ifade etmektedir. Bkz. *Türk Edebiyatında Hz. Ali Vecizeleri*, s. 93, 106.

²⁶ On altı veya on yedinci asır şâirlerinden olan Edâî'nin şahsiyeti ve manzum tercümesi için bkz. Âdem Ceyhan, “Eski Bir Vecizeler Kitabı: Edâî'nin Sad-Kelime-i Ali Tercümesi”, *Celal Bayar Ün. Sosyal Bilimler Dergisi*, yıl 2005 (Manisa), cilt III, sayı 1, s. 15-46. Ayrıca bkz. Aynı müellif, *Türk Edebiyatında Hz. Ali Vecizeleri*, s. 194-198. Sayın Ceyhan, her iki çalışmada da Edâî'nin bu sözleri doğrudan doğruya el-Câhiz'dan değil, Reşîdüddin Vatvat'ın *Matlûbü Külli Tâlib*'inden faydalanarak Türkçe'ye tercüme ettiğini söylemektedir.

²⁷ Abdülvehhâb İbrahim b. Piri Paşa, *el-Kelimâtü li-Âli b. Ebî Tâlib* adıyla yapmış olduğu şerhte 99 söze yer vermiş; 73. sıradaki “إِذَا جَاءَ الْقَدْرَ بَطَلَ الْحَدْرُ” sözünü, muhtemelen benzer manaya gelen başka bir söz bulunması nedeniyle atlamıştır.

²⁸ *Sad Kalima or Centiloquium of Ali b. Abi Talib*, Ed. A. H. Harley, Calcutta 1927 (s.1-51 metin, 53-86 İngilizce tercüme). Harley'in Reşîdüddin'in *Matlûbu Külli Tâlib*'inine ait dört nüsha üzerinden yapmış olduğu tashih neticesi neşretmiş olduğu bu eserde, diğer *Matlûbu Külli Tâlib* neşirlerinde 64. sırada yer alan şu söz bulunmamaktadır: “مَنْ أُوِيَّ فِي عَجَانِهِ قَلْبٌ حَيَاؤُهُ وَ بَدُوْ لِسَانِهِ”

²⁹ Toplam yüz sözü ve bunların şerhlerini ihtiva eden Bahrânî nüshasında *Sefîne*'de mezkûr bu sözlerden “إِذَا جَاءَ الْمَقْدُوْرُ بَطَلَ التَّقْدِيْرُ” cümlesi ile *Sefîne* de dâhil olmak üzere diğer nüshalarda

den kaynaklanmaktadır: “منع الموجود سوء الظن بالمعبود” [Var olanı dağıtmayıp elde tutmak, Allah hakkında sû-i zanda bulunmaktır], “إذا حلَّ المُقدورُ بطلَ” [Takdir edilenin düğümü çözülünce, takdir/tedbir bâtlı olur], “أحمق” [Ahmaklığın en çetini, fakirliktir], “ليس العجب ممن هلك كيف هلك إنما” [Helâk olmuş bir kişinin nasıl helâk olduğu acayip bir şey değildir, acayip olan kurtulmuş olan kişinin nasıl kurtulduğudur].

Karşılaştırma yaptığımız metinlerin en eskisi durumundaki el-Harizmî nüshası da Bahrânî nüshası gibi *Sefîne*'deki metinle benzer vasıflar taşır. Bununla birlikte içinde yüz sözün tam olarak geçtiği nüshalarda var olduğunu gördüğümüz, ancak *Sefîne*'de yer almayan yukarıdaki 8 söz, Bahrânî gibi el-Harizmî nüshasında da tam olarak geçer. Buna karşılık diğer nüshalarda yer almayıp *Sefîne*'de yer aldığını söylediğimiz 4 sözden sadece Bahrânî nüshasında geçmeyen “إذا حلَّ المُقدورُ بطلَ التَّقدير” sözü, el-Harizmî'de “إذا حلَّ المُقدورُ بطلَ التَّديير” tarzında mana bakımından daha uygun bir şekilde geçer. Şu 3 söz ise *Sefîne* de dâhil olmak üzere diğer hiçbir nüshada bulunmayıp, sadece el-Harizmî'ye mahsustur: “الْحَذَرُ الْحَذَرُ” [Dikkat! Dikkat! Allah [günahları] öyle bir örter ki, sanki onlar affedilmiş gibi olur], “مَنْ أَطَالَ الْأَمَلَ أَسَاءَ الْعَمَلَ” [Emeli uzun olan kimsenin ameli kötü olur], “الْكَايِبُ فَوْقَ قُوَيْهِ خَازِنٌ لِعَيْبِهِ” [İhtiyacından fazlasını kazanan kişi, başkası için biriktirir].

Son olarak şunu da belirtelim ki, neşredilmiş nüshalarla yapmış olduğumuz karşılaştırmada, bazı ibarelerde mana farklılığı meydana

yer alan “لا شرف مع سوء الأدب” ve “الطامع في وثاق الدل” cümleleri geçmez. Yine *Sefîne* hâriç diğer nüshalarda geçen yukarıda işaret ettiğimiz “من كثرت فكره في العواقب لم يشجع” sözü de burada yer almaz. Bunların yerine bu nüshada, *Sefîne* dâhil diğer nüshalarda yer alamayan “الناس ابناء ما رحم الله امرءا قال خيرا فغنى او سكت” [insanlar, kendilerine yapılan iyiliklerin çocuklarıdır] ile “الله، كونت في الدنيا مع كل شيء من الخير والشر” [Allah, konuştuğunda hayırlı söz söyleyip faydalı olan ya da susup yanlış söz sarf etmeyen kişiye merhamet eylesin] sözleri geçer. Ayrıca 100 sözün tam olarak geçtiği *Vatvat* ve *Cemâli* nüshalarında yukarıda ifade ettiğimiz üzere 4 ayrı cümle şeklinde yer alan ibareler, burada “قلب الأحمق في فيه و لسان العاقل وراء قلبه” şeklinde bir tek cümle olarak geçer. *Sefîne*'nin dışındaki nüshalarda yer alan “في كل جوعه شقة و مع كل اكلة غصته” ifadesi ise “في كل اكلة غصته و” “من كثرت فكره في العواقب لم يشجع” şeklinde geçer. *Sefîne*'nin dışındaki metinlerde geçen “من كثرت فكره في العواقب لم يشجع” cümlesine ise yer verilmemiştir.

getirecek değişiklikler bulunduğu, bazı yerlerde ise farklı veya eş anlamlı kelimeler kullanıldığına şahit olduk. Bunlardan bazıları şu şekildedir: el-Harizmî'de: "*Meliklerde vefa bulunmaz*" denilirken, diğer bütün metinlerde bu ibare: "*Melûl/bıkmış kişide vefa bulunmaz*" şeklindedir. Yine el-Harizmî'de: "*Kendisinden istekte bulunulan kişi, vaad etmediği takdirde hürdür*" denilirken, diğer bütün metinlerde bu ibare: "*Kendisinden istekte bulunulan kişi, vaad edinceye kadar hürdür*" tarzında geçer. Musahhih Cemâlî metninde: "*Lüzumlu şeyleri talep eden kimse, lüzumsuz şeylerden kurtulur*" denilirken, diğer metinlerde: "*Lüzumsuz şeyleri talep eden kimse, lüzumlu şeyleri yitirir*" denilmektedir.

Sefîne, el-Harizmî, Bahrânî ve Âdil b. Ali'de: "*Düşmanlık, kalbi meşgul eder*" şeklinde geçen ifade, Vatvat, Cemâlî ve Muhammed el-Kâtib'de: "*Düşmanlık, meşgul eder*", Edâyî'de: "*Düşmanlık, faydasız şeylerle meşgul eder*", Ali Kulî Şirazî, Abdülvehhâb İbrahim ve A. Harley'de ise: "*Düşmanlık, kişinin vaktini zayi eden bir meşguliyettir*" tarzındadır. Bu ifadeleri birleştirdiğimizde, aslında söylenmek istenilenin: "*Düşmanlık, kalbi faydasız şeylerle meşgul eder*" olduğu açığa çıkar. *Sefîne*'de: "*Kalbi dâima işler tutun, zira kalp kerih görüldüğünde/ihmal edildiğinde körelir*" tarzında yer alan ifade, el-Harizmî ve Abdülvehhâb İbrahim'de bir miktar kısaltmayla: "*Kalp kerih görüldüğünde körelir*", Bahrânî'de kelime değişiklikleriyle: "*Kalbi dâima canlı tutun, zira kalp ikrah edildiğinde/zorlandığında körelir*", Vatvat, Cemâlî, Edâyî, Âdil b. Ali, Muhammed el-Kâtib, Ali Kulî Şirazî ve A. Harley'de ise kısaltma ve mana farklılığıyla: "*Kalp ikrah edildiğinde/zorlandığında körelir*" biçiminde geçer.

Sefîne, Vatvat, Cemâlî, Edâyî ve Âdil b. Ali'de yer alan: "*Şer, ayıpların kötü yönlerini toplayıcıdır*" ibaresindeki "*şer*" kelimesi, el-Harizmî'de "*şirretlik*", Bahrânî'de ise "*cimrilik*" şeklindedir. *Sefîne*'de: "*Takdir edilenlerin düğümü çözülmünce, takdirler zâil olur*" ve "*Takdir edilenin düğümü çözülmünce, takdir bâtil olur*" şeklinde ard arda geçen iki ibaredeki ikinci "*takdir*" lafızlarının, diğer metinlerin şahitliğiyle "*tedbir*" şeklinde olması gerektiği açığa çıkar. *Sefîne*, el-Harizmî ve Bahrânî'de: "*Asillîğin en yücesi, güzel ahlâktır*" şeklinde geçen ifade, diğer metinlerde: "*Edebin en yücesi, güzel ahlâktır*" tarzındadır.

Sefîne, el-Harizmî ve Vatvat'da: "*Yüzünü hakka çeviren kişi helâk olur*" gibi pek hoş bir mana içermeyen ibare, Cemâlî, Edâyî, Âdil b. Ali, Abdülvehhâb İbrahim, Muhammed el-Kâtib, Ali Kulî Şirazî ve A. Har-

ley' de: "Yüzünü hakka çeviren kişi mâlik olur, haktan yüz çeviren kişi ise helâk olur" şeklinde, Bahrânî'de ise: "Yüzünü halka çeviren kişi helâk olur" tarzındadır. İlk ibareyi doğru kabul edecek olursak, bazı kelimelerin unutkanlık eseri yazılmamış olduğunu söylememiz gerekecek, ikinci ibareyi doğru kabul edecek olursak da, "hak" kelimesinin "halk" şeklinde değiştirilmesi gerekecektir.

Sefîne'de: "Ağacı yumuşak olan kimsenin, kardeşleri çok olur" tarzında geçen ibaredeki "kardeşler" lafzı, diğer bütün metinlerde "dallar" şeklindedir. Cemâli, Âdil b. Ali, Abdülvehhâb İbrahim ve A. Harley'de: "Ahmağın kalbi ağzındadır" (فمه) şeklinde geçen ibare, Sefîne dâhil diğer metinlerde: "Ahmağın kalbi ağzındadır/içindedir" (فيه) tarzındadır. Sefîne'de: "Allahum! Kinayeli göz kırpmalarımı, lafız hatalarımı ve dil sürçmelerini bağışla" şeklinde geçen son kelimedede, diğer bütün metinlerde yer alan "kalplerin ihtiraslarını" ifadesi unutulmuş gözükmektedir. Ayrıca: "Tartışma/hile ile dostluk kurulmaz" cümlesinin, ilgili kelimenin farklı tarzda harekelenmesiyle: "Riyakârlık/ikiyüzlülük ile dostluk kurulmaz" şeklinde de anlaşılma ihtimali mevcuttur.

Son olarak Sefîne'de: "Sabırsız olmak, sabırlı olmaktan daha yorucudur", "Zillet, tamahkârlıkla birlikte" ve "Nice kimse, kendisine zarar veren şey için çalışır" şeklinde geçen sözlerin, Abdülvehhâb İbrahim şerhinde: "Musibet/sıkıntı anında sabırsız olmak, sabırlı olmaktan daha yorucudur", "Zillet, tamahkârlıkla birlikte. İzzet kanaatkârlıkla birlikte. Kanaatkârlığı benimse, tamahkârlığı terk et." ve "Nice çalışan kimse, kendisine zarar veren şey için çalışır" tarzında ilaveli ve açıklamalı olarak yer aldığını da belirtelim.

-- ≈ --

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب کلمات أمير المؤمنين علي رضي الله عنه

روي [عن] علي بن أبي طالب كرم الله وجهه مائة كلمة، تفي كل كلمة منها بألف، من محاسن الآداب كلام العرب. و لو قلت أن أهل الارض يعجز عن مفهومها، لصدقك و هي هذه:

(1) لَوْ كُثِفَ الْعِطَاءُ مَا أُرْدِدْتُ يَقِينًا.

(2) النَّاسُ يَزْمَانُهُمْ أَشْبَهُ مِنْهُمْ بِأَبَائِهِمْ.

(3) النَّاسُ نِيَامٌ فَإِذَا مَاتُوا انْتَبَهُوا.

- (4) قِيمَةُ كُلِّ امْرِئٍ مَا يُخْسِنُهُ.
- (5) مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ.
- (6) الْمَرْءُ مَخْمُومٌ³⁰ تَحْتَ لِسَانِهِ.
- (7) مَنْ عَدُّبَ لِسَانَهُ كَثُرَ إِخْوَانُهُ.
- (8) بِالرِّبِّ يُسْتَعْبَدُ³¹ الْخَلْقُ.
- (9) بَشِيرٌ مَالِ الْبَخِيلِ بِخَادِثٍ أَوْ وَارِثٍ.
- (10) لَا تَنْظُرْ إِلَى مَنْ قَالَ، وَانظُرْ إِلَى مَا قَالَ.
- (11) الْجُرْعُ عِنْدَ الْبِلَاءِ تَمَامُ الْمِحْنَةِ.
- (12) لَا ظَفَرَ مَعَ الْبُعْيِ.
- (13) لَا ثَنَاءَ مَعَ الْكِبْرِ.
- (14) لَا بَرٍّ مَعَ الشُّحِّ³².
- (15) لَا صِحْحَةَ مَعَ النَّهْمِ³³.
- (16) لَا شَرَفَ مَعَ سُوءِ الْأَدَبِ³⁴.
- (17) لَا اجْتِنَابَ³⁵ لِمُحَرَّمٍ³⁶ مَعَ الْحِرْصِ³⁷.
- (18) لَا مَحَبَّةَ مَعَ مِرَاءٍ³⁸.
- (19) لَا سُؤْدَدَ مَعَ ائْتِقَامٍ.

³⁰ Reşîdüddin Vatvat (V), Musahhih Cemâlî (C), Âdil b. Ali (A), Abdülvehhâb (AB), Muhammed el-Kâtib (M), Ali Kulî Şirazî (Ş), Nâşir A. H. Harley (AH) "مخمو"

³¹ Ş. "تستعبد"

³² V., Meysem b. Ali Bahrânî (B), C., AH. "شح"

³³ A. "لا صححة مع النهيم"

³⁴ Ş. "ادب"

³⁵ C., Edâyi (E), A., AB., M., AH., "اجتناب من"

³⁶ M. "محرمات"

³⁷ el-Harizmî (H), V., B., C., A., AB. "حرص"

³⁸ Bu kelimeyi mana değişikliğine sebebiyet verecek tarzda "مراء" şeklinde de okumak mümkündür.

- (20) لا رَاحَةً مَعَ الحَسَدِ³⁹.
- (21) لا زِيَارَةَ مَعَ زِعَارَةٍ⁴⁰.
- (22) لا وَفَاءَ لِمَلُولٍ⁴¹.
- (23) لا صَوَابَ مَعَ تَرْكِ المَشْوَرَةِ.
- (24) لا مُرُوءَةَ لِكَذُوبٍ.
- (25) لا كَرَمَ أَعْرُ مِنْ التَّقْوَى⁴².
- (26) لا شَرَفَ أَعْلَى⁴³ مِنْ الإِسْلَامِ.
- (27) لا مَغْفَلَ أَحْمَرُ⁴⁴ مِنْ الوَرَعِ.
- (28) لا شَفِيعَ أُجْبَعِ مِنَ التَّوْبَةِ.
- (29) لا لِبَاسَ أَجْمَلِ مِنَ السَّلَامَةِ⁴⁵.
- (30) لا دَاءَ أَغْيَا⁴⁶ مِنَ الجَهْلِ.
- (31) لا مَرَضَ أَضْنَى مِنَ قَلَّةِ العَقْلِ.
- (32) لِسَأَلِكَ يَفْتَضِيكَ مَا عَوَّدْتَهُ.
- (33) أَلْمَرُ عَدُوٌّ مَا⁴⁷ جِهْلُهُ.
- (34) رَجَمَ اللهُ إِمْرَةً عَرَفَ قَدْرَهُ وَ لَمْ يَتَعَدَّ طُورَهُ.
- (35) إِعَادَةٌ الأَعْتِدَارِ تُذَكِّرُ لِلذَّنْبِ⁴⁸.

³⁹ H., V., B., C., Ş. "حسد"

⁴⁰ H. "زِعَارَةٌ"; A., M., AH. "زِعَارَةٌ"

⁴¹ H. "لملؤل"

⁴² V., B., C., E., A., M., Ş., AH. "التقي"

⁴³ H., AB., "اعز"

⁴⁴ V., E., A., AB., Ş., AH. "احسين"; B., M., C. "احسين"

⁴⁵ B., Ş. "العافية"

⁴⁶ H., V., E., A., AB., M., Ş., AH. "اعبي"

⁴⁷ A., AB., M., "أ"

⁴⁸ B. "الاعتذار تذكيو بالذنب"

- (36) النَّصْعُ بَيْنَ الْمَالِ تَفْرِيعٌ.
- (37) إِذَا تَمَّ الْعُقْلُ نَقَصَ الْكَلَامُ.
- (38) الشَّفِيعُ جِنَاخُ الطَّالِبِ.
- (39) نِفَاقُ الْمَرْءِ ذَلَّةٌ⁴⁹.
- (40) نِعْمَةُ الْجَاهِلِ كَرُوضَةٌ فِي 50 مَرْبَلَةٍ.
- (41) الْجُرْعُ 51 أَتَعَبٌ مِنَ الصَّبْرِ.
- (42) الْمَسْنُورُ 52 حُرٌّ حَتَّى يَعِدَّ 53.
- (43) أَكْبَرُ الْأَعْدَاءِ أَخْفَاهُمْ مَكِيدَةٌ.
- (44) مَنْ طَلَبَ مَا لَا يَغْنِيهِ، فَاتَهُ مَا يَغْنِيهِ⁵⁴.
- (45) السَّمَاعُ لِلْغَنِيَّةِ أَحَدٌ 56 الْمُغْتَابِينَ.
- (46) الْأَذْلُ مَعَ الطَّمَعِ 57.
- (47) الرِّاحَةُ مَعَ الْيَأْسِ.
- (48) الْحَزْمَانُ مَعَ الْحَرْصِ.
- (49) مَنْ كَثُرَ مِرَاحُهُ حَقَدَ عَلَيْهِ وَ اسْتَحْفَفَ بِهِ⁵⁸.
- (50) عَبْدُ الشَّهْوَةِ أَذْلٌ مِنَ عَبْدِ الرِّقِّ.
- (51) الْحَاسِدُ مُغْتَابٌ عَلَى مَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ.

⁴⁹ A., M., "ذُؤُهُ"

⁵⁰ H. "عَلِي"

⁵¹ AB. "الجرع عنده المصيبة"

⁵² Metinde: المسول

⁵³ H. "لا يعد"

⁵⁴ AB. "فات"

⁵⁵ C. "من طلب ما يعنيه فاتته مالا يعنيه"

⁵⁶ AH. "هو احد"

⁵⁷ AB. "الذُّلُّ مَعَ الطَّمَعِ وَالْعُرُّ مَعَ الْقَنَعِ، حَذَّ الْقَنَعِ وَدَعَّ الطَّمَعِ"

⁵⁸ H. "من كثرت مزاحته لم يخال من حقد عليه" V., B., C., E., A., AB., M., Ş., AH. "من كثرت مزاحته لم يخال من حقد عليه و استخفافاً به" "أو استخفاف به"

- (52) مَنْعُ الْمُؤْمُودِ سُوءَ الظَّرِّ بِالْمَعْبُودِ.
- (53) كَفَى بِالظَّعْرِ شَفِيعاً لِلْمَذْنِبِ.
- (54) زُرْتُ سَاعٍ فِيمَا⁵⁹ يَضْرُؤُهُ.
- (55) لَا تَتَّكِلْ عَلَى الْفَنِيِّ فَأَتَمَّ بِضَاعَهُ⁶⁰ النَّوْكَى.
- (56) أَلْيَأْسُ حُرٌّ وَالرَّجَاءُ عَتْدٌ.
- (57) ظَلُّ الْعَاقِلِ كَهَانَةٌ.
- (58) مَنْ نُظِرَ إغْتَبِرَ.
- (59) الْعِدَاوَةُ شُغْلُ الْقَلْبِ⁶¹.
- (60) رَوَّجُوا الْقُلُوبَ فَإِنَّ الْقَلْبَ إِذَا كَرِهَ عَمِي⁶².
- (61) الْأَدَبُ صُورَةُ الْعَقْلِ.
- (62) لَا حَيَاءَ لِحَرِيصٍ.
- (63) مَنْ لَانَتْ أَسْأَلُهُ صُنُبْتُ أَعَالِيَهُ.
- (64) مَنْ أُوْتِيَ⁶³ فِي عِجَانِهِ قَلَّ حَيَاؤُهُ وَ تَدَوَّ لِسَانُهُ⁶⁴.
- (65) أَلَسَّعِيدُ مَنْ وَعَظَ بِعَيْتِهِ.
- (66) أَلَشَّرُ⁶⁵ جَامِعٌ لِمَسَاوِي الْغُيُوبِ.
- (67) كَثْرَةُ الْوَفَاقِ نِفَاقٌ وَ كَثْرَةُ الْخِلَافِ شِقَاقٌ.
- (68) زُرْتُ أَقْلٍ خَائِبٍ.
- (69) وَ زُرْتُ رَجَاءً يُؤَدِّي إِلَى الْحُرْمَانِ.

⁵⁹ B. "فيها"; AB. "وت ساع يسعي فيما"

⁶⁰ H., V., B., C., E., A., AB., M., AH. "بضائع"

⁶¹ V., C., M., E. "العداوة شغل"; "العداوة شغل بلا فائدة"; S., AB., AH. "العداوة شغل شاغل"

⁶² H., AB. "القلب إذا كره عمي"; B. "القلب إذا كره عمي"; V., C., E., A., M., S., AH. "القلب إذا كره عمي"; "روحوا القلوب فإن القلب إذا كره عمي"

⁶³ H. "اوتي"

⁶⁴ B. "من طعن في عجانه قلح حياؤه و بازال لسانه"

⁶⁵ H. "البحل"; B. "الشرة"

- (70) رَبِّ أَرْبَابٍ 66 يُؤَدِّي 67 إِلَى الْخُسْرَانِ 68.
- (71) إِذَا حَلَّتْ الْمَقَادِيرُ ضَلَّتْ التَّقَادِيرُ 69.
- (72) إِذَا حَلَّ الْمُقْدُوْرُ بَطَلَ التَّقْدِيرُ 70.
- (73) إِذَا حَلَّ الْقَدْرُ بَطَلَ الْحَدْرُ.
- (74) الْإِحْسَانُ يُقَطِّعُ اللَّسَانَ.
- (75) الشَّرْفُ بِالْعَقْلِ وَالْأَدَبِ لَا 71 بِالْأَصْلِ وَالنَّسَبِ 72.
- (76) أَكْرَمُ الْحَسَبِ الْخُلُقُ الْحَسَنُ 73.
- (77) أَكْرَمُ النَّسَبِ حَسَنُ الْأَدَبِ.
- (78) أَفْقَرُ الْفَقْرِ الْخَفِيُّ.
- (79) أَحْمَقُ الْخَفِيِّ الْفَقْرُ.
- (80) أَوْحَشُ الْوَحْشَةِ الْعَجَبُ.
- (81) أَعْنَى الْعِنَى 74 الْعَقْلُ.
- (82) الطَّامِعُ فِي وَثَاقِ الدُّلِّ 75.
- (83) لَيْسَ الْعَجَبُ مِمَّنْ هَلَكَ كَيْفَ هَلَكَ إِمَّا الْعَجَبُ مِمَّنْ نَجَا كَيْفَ نَجَا.
- (84) إِحْدَرُوا نِقَارَ 76 النِّعَمِ 77 فَمَا 78 كُلُّ شَارِبٍ يَمْرُودٍ.

66 A. "ربح"

67 H., V., B., C., M., AH. "يؤدي"

68 C. "الخرمان"

69 H., V., B., C. "إذا حلت المقادير ضلت التقادير"; E., A., AB., M., Ş. "إذا حلت المقادير ضلت التقادير"

70 H. "التقدير"

71 Metinde: ولا

72 H. "الشرف بالعقل والأدب لا بالحسب والنسب"; B. "الشرف بالعقل والأدب لا بالأصل والحسب"; V., C., E., A., AB., M., Ş., "الشرف بالفضل والأدب لا بالأصل والنسب". AH.

73 H., B. "أكرم الادب حسن الخلق"; V., C., E., A., AB., M., Ş., AH. "أكرم الادب حسن الخلق"

74 C. "الغناء"

75 H. "الطامع وثاق الدل"

76 AB. "انقار"

77 M., Ş. "النعمة"

- (85) أَكْثَرُ مَصَارِعِ الْعُفُولِ تَحْتَ بُرُوقِ الْأَطْمَاعِ.
- (86) مِنْ أَبْدَى صَفْحَتِهِ لِلْحَقِّ هَلَاكٌ⁷⁹.
- (87) إِذَا أَمَلْتُمْ فَنَاجِرُوا اللَّهَ بِالصَّدَقَةِ.
- (88) مِنْ لَأَنْ عُوْدُهُ كَثُرَتْ إِخْوَانُهُ⁸⁰.
- (89) قَلْبُ الْأَحْمَقِ فِي فِيهِ⁸¹.
- (90) وَ لِسَانُ الْعَاقِلِ فِي قَلْبِهِ⁸².
- (91) مِنْ جَرَى فِي عِنَانِ أَمَلِهِ عَنَرٌ بِأَجْلِهِ.
- (92) إِذَا وَصَلَتْ إِلَيْكُمْ أَطْرَافُ التَّعَمِّمِ، فَلَا تُنْفِقُوا أَقْصَاهَا بِقَلَّةِ الشُّكْرِ.
- (93) إِذَا قَدَزْتَ عَلَيَّ عَدُوَّكَ فَاجْعَلِ الْعَفْوَ عَنْهُ⁸³ شُكْرًا⁸⁴ لِلْقُدْرَةِ عَلَيْهِ.
- (94) مَا أَضْمَرَ أَحَدٌ⁸⁵ شَيْئًا إِلَّا ظَهَرَ مِنْهُ⁸⁶ فِي قَلْتَاتِ لِسَانِهِ وَ صَفْحَاتِ وَجْهِهِ.
- (95) الْبَيْخِيلُ مُسْتَعْجِلٌ لِلْفَقْرِ يَعِيشُ فِي الدُّنْيَا⁸⁷ عَيْشَ الْفُقَرَاءِ وَ يُجَاسِبُ فِي الْآخِرَةِ حِسَابَ الْأَغْنِيَاءِ⁸⁸.
- (96) اللَّهُمَّ اغْفِرْ رَمَزَاتِ⁸⁹ الْأَلْحَاطِ وَ سَقَطَاتِ الْأَلْفَاظِ وَ هَفَوَاتِ اللِّسَانِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ⁹⁰.

⁷⁸ C. "فان"; E. "مما";

⁷⁹ C., E., A., AB., M., Ş., AH. "من ابدي صفحته للخلق هلك"; B. "من ابدي صفحته للحق ملك و من اعرض عن الحق هلك";

⁸⁰ H., V., A., M., Ş., AH., "كثفت اغصانه"; C. "كثفت اغصانه"; B., E. "كثفت اغصانه"; AB., "كثرت اغصانه";

⁸¹ C., A., AB., AH. "فمه";

⁸² B. "وراء";

⁸³ C. "العفو";

⁸⁴ H. "شكر القدرة"; AB. "شكره";

⁸⁵ H. "احدكم";

⁸⁶ V., C., E., A., AB., M., Ş., AH. "ظهر"; B. "احدكم شيئا الا اظهره الله";

⁸⁷ V., B., E., AB., AH., "البخيل مستعجل الفقر يعيش في الدنيا..."; C. "البخيل مستعجل في الدنيا...";

⁸⁸ Ş. "البخيل مستعجل للفقر يعيش في الدنيا عيش الفقراء";

⁸⁹ Metinde: مرزات

⁹⁰ H., V., C., E., AB., Ş., AH. "اللهم اغفر"; A., M., "اللهم اغفر رمزات الالحاظ و سقطات الالفاظ و شهوات الجنان و هفوات اللسان"; B. "رمزات الالحاظ و سقطات الالفاظ و هفوات اللسان و شهوات الجنان سهوات الجنان";

اتفق الفراغ من تحريره ظهره يوم الأحد الثامن من محرم ففتَّح شهور سنة ثلث و عشرين و سبعمائة.

-- ≈ --

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla

Emîri'l-Mü'minîn Ali (Allah ondan razı olsun)'nin Kelimeleri Kitabı

Arap kelâmının güzel sözlerinden olup her biri bin kelimeye denk düşecek Mie Kelime/Yüz Özlü Söz, Ali b. Ebi Tâlib (Allah yüzünü ağart-sın)'ten rivayet edilmiştir. Eğer yeryüzünde yaşayanlar onları anlamak-tan âcizdirler dersem, gerçekten hakikati söylemiş olurum. O kelimeler şunlardır:

- 1) Perde kaldırılmış olsaydı bile, imanım [şimdikinden] daha fazla artmazdı.
- 2) İnsanlar, babalarınınkinden ziyade kendi zamanlarına benzerler.
- 3) İnsanlar uykudadır, öldükleri zaman uyanırlar.
- 4) Her kişinin kıymeti, yapmış olduğu iyilikler miktarıncadır.
- 5) Kendini bilen, Rabbini bilir.
- 6) Kişi, dilinin altında gizlidir.
- 7) Dili tatlı olanın dostu çok olur.
- 8) İyilik ile hür kişi köle edilir.
- 9) Cimrinin malını, [vuku bulacak] bir hadise (felâket) veya [malını sahiplenecek] bir vârisle müjdele.
- 10) Söyleyen kimseye bakma, söylenen şeye bak.
- 11) Belâ sırasında kaygılanıp sabırsızlık göstermek, sıkıntıyı arttırır.
- 12) Zulüm ile zafer kazanılmaz.
- 13) Kibir ile övgü bir arada bulunmaz.
- 14) Cimrilik ile ihsan bağdaşmaz.

- 15) Oburluluk ile sağlık bir arada olmaz.⁹¹
- 16) Kötü ahlâk ile şeref bir arada bulunmaz.
- 17) Hırslı ve tamahkâr olan haramdan uzak duramaz.⁹²
- 18) Tartışma/şüphe ile dostluk bir arada bulunmaz.⁹³
- 19) İntikam ile efendilik olmaz.
- 20) Kıskançlık ile huzur bir arada bulunmaz.
- 21) Kötü huyluluk ile ziyaret olmaz⁹⁴.
- 22) Bıkmış, usanmış kişide vefa bulunmaz⁹⁵.
- 23) Meşvereti terk ederek doğru bulunmaz.
- 24) Yalancının mürüvveti (mertliği, şefi) olmaz.
- 25) Takvadan daha aziz bir kerem (yücelik, asalet) yoktur.
- 26) İslâm'dan daha yüce bir şeref yoktur⁹⁶.
- 27) Vera'dan (Allah'tan korkma, takva) daha muhafazalı bir sığınak yoktur⁹⁷.
- 28) Tevbeden daha kurtarıcı bir şefaateçi yoktur.
- 29) Sihat ve selâmetten daha güzel bir elbise yoktur⁹⁸.
- 30) Cehâletten daha bitkin düşüren bir dert yoktur.
- 31) Akıl kıtlığından daha zayıf düşüren bir hastalık yoktur.
- 32) Dilini neye alıştırsan, seni ona zorlar.

⁹¹ A.'da töhmetler, suçlamalar manasına gelen "التهيم" kelimesi kullanılmış olmasına rağmen, Farsça manzûm şerhte az yemek gerektiği üzerinde durularak kelimenin diğer nüshalarda olduğu gibi oburluluk, iştahlılık manasında anlaşıldığı görülmektedir.

⁹² M. Hırslı ve tamahkâr olan haramlardan sakınmaz.

⁹³ İbarede geçen kelime "مراء" şeklinde okunduğunda, manayı şöylece değiştirmek gerekecektir: Riyâkârlık/ikiyüzlülük ile dostluk bir arada bulunmaz.

⁹⁴ H.'de adilik, alçaklık manasına gelen "زعارة" yerine, ahlaksızlık anlamındaki "دعارة" tercih edilmiştir. Ancak her iki durum da pek bir mana farklılığına sebep olmamaktadır.

⁹⁵ H. Meliklerde vefa bulunmaz.

⁹⁶ H., AB. İslâm'dan daha aziz bir şeref yoktur.

⁹⁷ V., E., A., AB., Ş., AH., Vera'dan daha güzel bir sığınak yoktur. B., M., C. Vera'dan daha sağlam bir sığınak yoktur.

⁹⁸ B. ve Ş.'de sihat, iyilik, güvenlik manasına gelen "السلامة" yerine, yine sihat, sağlık, zindelik gibi yakın anlamı bulunan "العمامة" kelimesi tercih edilmiştir.

- 33) Kişi, bilmediği şeyin düşmanıdır.
- 34) Allah, kendi kadir ve kıymetini bilip de haddini aşmayana merhamet eylesin.
- 35) Özü yinelemek, günahı tekrar akla getirmektir⁹⁹.
- 36) Topluluk içinde nasihat vermek, azarlamak demektir.
- 37) Akıl olgunluğa eriştiğinde, kelâm azalır.
- 38) Aracılık yapan, talepte bulunanın kolu kanadadır.
- 39) Kişinin ikiyüzlülüğü, zillettir¹⁰⁰.
- 40) Câhilin ihsan ettiği nimet, çöplük içindeki çayıra benzer.
- 41) Sabırsız olmak, sabırlı olmaktan daha yorucudur.¹⁰¹
- 42) Kendisinden istekte bulunulan kişi, vaad edinceye kadar hürdür¹⁰².
- 43) Düşmanların en büyüğü, hilesi gizli olanıdır.
- 44) Lüzumsuz şeyleri talep eden kimse, lüzumlu şeyleri yitirir¹⁰³.
- 45) Gıybet dinleyen de gıybet edenlerden biridir.
- 46) Zillet, tamahkârlıkla birlikte dir.¹⁰⁴
- 47) Rahatlık, ümitsizliği beraberinde getirir.
- 48) Mahrumiyet, hırsla birlikte dir.
- 49) Çokça şaka yapan kimseye karşı ya kin beslenir ya da bu kimse hafife alınır¹⁰⁵.
- 50) Şehvetin kölesi olan kişi, parayla satın alınmış köleden daha zeldir.

⁹⁹ B. Özü, günahı tekrar akla getirmektir.

¹⁰⁰ A., M. Kişinin ikiyüzlülüğü, o kimsenin zilletidir.

¹⁰¹ AB. Musibet/sıkıntı anında sabırsız olmak, sabırlı olmaktan daha yorucudur.

¹⁰² H. Kendisinden istekte bulunulan kişi, vaad etmediği takdirde hürdür.

¹⁰³ C. Lüzumlu şeyleri talep eden kimse, lüzumsuz şeylerden kurtulur.

¹⁰⁴ AB. Zillet, tamahkârlıkla birlikte dir. İzzet kanaatkârlıkla birlikte dir. Kanaatkârlığı benimse, tamahkârlığı terk et.

¹⁰⁵ H., V., B., C., E., A., AB., M., Ş., AH., Çokça şaka yapan kimse, kendisine karşı kin beslenmekten veya hafife alınmaktan kurtulamaz.

- 51) Hasetkâr/kıskanç kimse, günah işlemeyen kimseye karşı [bile] öfkelenir.
- 52) Var olanı dağıtmayıp elde tutmak, Allah hakkında sû-i zânda bulunmaktır.
- 53) Günahkâra şefaatçi olmak zafer olarak yeterlidir.
- 54) Nice kimse, kendisine zarar veren şey için çalışır.¹⁰⁶
- 55) Arzu ve temenniye güvenme, zira o ahmakların sermayesidir.
- 56) Ümitsizlik hür olmak, ümit beslemek kul olmaktır.
- 57) Akılının zannı, kehânettir.
- 58) [Basiretle] bakan kimse, ibret alır.
- 59) Düşmanlık, kalbi [faydasız şeylerle] meşgul eder¹⁰⁷.
- 60) Kalbi dâima işler tutun, zira kalp kerih görüldüğünde/ihmal edildiğinde körelir¹⁰⁸.
- 61) Edeb, aklın yansımasıdır.
- 62) Hırslı kimsenin hayâsı yoktur.
- 63) Aşağıdakileri (küçükleri/hizmetçileri) yumuşak huylu olan kimsenin, yukarıdakileri (büyükleri/düşmanları) sert olur.
- 64) Apış arasından yaklaşılan (livata yapılan) kişinin hayâsı az, dili bozuk olur¹⁰⁹.
- 65) Bahtiyar kişi, başkalarının hâlerinden ibret alan kimsedir.
- 66) Şer, ayıpların kötü yönlerini toplayıcıdır¹¹⁰.
- 67) Çok muvafakat nifaka (ikiyüzlülüğe), çok muhalefet de şikaka (ayrılığa) sebep olur.
- 68) Umulan pek çok şey boşa çıkar.

¹⁰⁶ AB. Nice çalışan kimse, kendisine zarar veren şey için çalışır.

¹⁰⁷ V., C., M. Düşmanlık, meşgul eder. E. Düşmanlık, faydasız şeylerle meşgul eder. Ş., AB., AH. Düşmanlık, kişinin vaktini zayi eden bir meşguliyettir.

¹⁰⁸ H., AB. Kalp kerih görüldüğünde körelir. B. Kalbi dâima canlı tutun, zira kalp ikrah edildiğinde/zorlandığında körelir. V., C., E., A., M., Ş., AH., Kalp ikrah edildiğinde/zorlandığında körelir.

¹⁰⁹ B. Apış arasından duhûl edilen (livata yapılan) kişinin hayâsı az, dili bozuk olur.

¹¹⁰ H. Şirretlik, ayıpların kötü yönlerini toplayıcıdır. B. Cimrilik, ayıpların kötü yönlerini toplayıcıdır.

- 69) Nice ümitler, [sahiplerini] mahrûmiyete sürükler.
70) Nice kazançlar [sonunda] hüsrâna yol açar¹¹¹.
71) Takdir edilenlerin düğümü çözülünce, takdirler/tebdirler zâil olur (geçersiz kalır).¹¹²
72) Takdir edilenin düğümü çözülünce, takdir/tebdir bâtil olur (geçersiz kalır).¹¹³
73) Kaderin düğümü çözülünce, tedbirin hükmü ortadan kalkar.
74) İhsan (iyilik), [aleyhte] konuşmayı keser.
75) Şeref, asıl ve neseble değil, akıl ve edebledir¹¹⁴.
76) Asilliğin en yücesi, güzel ahlakıdır¹¹⁵.
77) Nesebin en şerefli, güzel edebittir.
78) Fakirliğin en çetini, ahmaklıktır.
79) Ahmaklığın en çetini, fakirliktir.
80) Vahşetin en büyüğü, gururlanmadır.
81) Zenginliğin en büyüğü, akıldır.
82) Tamahkâr, zillet zinciriyle bağlıdır.
83) Helâk olmuş bir kişinin nasıl helâk olduğu acayip/ilginç bir şey değildir, acayip olan kurtulmuş olan kişinin nasıl kurtulduğudur.
84) Nimetleri elden kaçırmamaya çalışın, zira her kaçan iade edilmez.¹¹⁶
85) Akılların çatışması, çoğunlukla tamahkârlık şimşekleri sebebiyledir.
86) Yüzünü hakka (doğruya, gerçeğe, Allah'a) çeviren kişi [mâlik olur, haktan yüz çeviren kişi ise] helâk olur¹¹⁷.

¹¹¹ A. Nice kazanç [sonunda] hüsrâna yol açar. C. Nice kazançlar [sonunda] mahrûmiyete yol açar.

¹¹² H., V., B., C., E., A., AB., M., Ş., Takdir edilenlerin düğümü çözülünce, tedbirler zâil olur.

¹¹³ H. Takdir edilenin düğümü çözülünce, tedbir bâtil olur.

¹¹⁴ H. Şeref, asıl ve asillikte değil, akıl ve edebledir. B. Şeref, asillik ve neseble değil, akıl ve edebledir. V., C., E., A., AB., M., Ş., AH. Şeref, asıl ve neseble değil, fazilet ve edebledir.

¹¹⁵ V., C., E., A., AB., M., Ş., AH. Edebin en yücesi, güzel ahlakıdır.

¹¹⁶ M., Ş. Nimeti elden kaçırmamaya çalışın, zira her kaçan iade edilmez.

87) Fakirleştiğinizde, sadaka vererek Allah ile ticaret ediniz.

88) Ağacı yumuşak olan kimsenin, kardeşleri çok olur¹¹⁸.

89) Ahmağın kalbi ağzındadır/içindedir¹¹⁹.

90) Akıllının dili kalbindedir¹²⁰.

91) [İradesinin] dizginlerini emellerine (arzu ve isteklerine) teslim eden kimse, eceliyle tökezler.

92) Nimetlerin uçları size vâsıl olduğunda, az şükretmekle onun sonunu/geri kalanını ürkütmeyin.

93) Düşmanına gâlip geldiğinde, gâlip gelmenin şükürü olarak onu affet.

94) Hiç kimse içinde bir şey gizleyemez, zira [gizlediği şey] dilinin sürçmesi ve yüzünün ifadesiyle kendisini dışa vurur¹²¹.

95) Cimri [korktuğu] fakirlik hususunda acelecidir, dünyada fakirler gibi yaşar, âhirette ise zenginler gibi hesaba çekilir¹²².

96) Ey merhametlilerin en merhametlisi olan Allahım! Kinayeli göz kırpmalarını, lafız hatalarını ve dil sürçmelerini bağışla...¹²³

Bu metnin yazımının son bulması, 723 senesi aylarının başlangıcı olan Muharrem'in 8'i, Pazar günü, öğle vaktine tevafuk etti.

¹¹⁷ C., E., A., AB., M., Ş., AH., Yüzünü hakka çeviren kişi mâlik olur, haktan yüz çeviren kişi ise helâk olur. B. Yüzünü halka çeviren kişi helâk olur.

¹¹⁸ H., V., A., B., E., M., Ş., AH. Ağacı yumuşak olan kimsenin, dalları kesif/sık olur. C. Ağacı yumuşak olan kimsenin, dalları açığa çıkar. AB. Ağacı yumuşak olan kimsenin, dalları çok olur.

¹¹⁹ C., A., AB., AH. Ahmağın kalbi ağzındadır (↔).

¹²⁰ B. Akıllının dili kalbinin ardındadır.

¹²¹ H. Sizden biriniz içinde bir şey gizleyemez... V., C., E., A., AB., M., Ş., AH. Hiç kimse içinde bir şey gizleyemez, zira [gizlediği şey] dilinin sürçmesi ve yüzünün ifadesiyle kendisini dışa vurur. B. Sizden biriniz içinde bir şey gizleyemez, zira Allah dilinin sürçmesi ve yüzünün ifadesiyle onu dışa vurdurur.

¹²² C. Cimri kişi, dünyada fakirler gibi yaşamakta acele eder, âhirette ise zenginler gibi hesaba çekilir. Ş. Cimri fakirlik hususunda acelecidir. Zira dünyada fakirler gibi yaşar.

¹²³ H., V., C., E., AB., Ş., AH. Allahım! Kinayeli göz kırpmalarını, lafız hatalarını, kalplerin ihtiraslarını ve dil sürçmelerini bağışla... A., M. Allahım! Kinayeli göz kırpmalarını, lafız hatalarını, dil sürçmelerini ve kalplerin ihtiraslarını bağışla... B. Allahım! Bakışlarımızın kötülüğünü, lafızlarımızın hatalarını, dilimizin sürçmelerini ve kalbimizin ihtiraslarını bağışla...

